

i stort osv. samverkar i en process som leder fram till utställningen. Det blir uppenbart att utställningen inte är en ren återspeglning av en händelse i förfluten tid, utan ett resultat av en mängd översättningar, transformationer som skett genom förhandlingar om betydelser mellan en mängd medskapare. Utställningen är ett uttryck för situerad kunskap, med Donna Haraways terminologi, och en postmodern medvetet feministisk hållning. Det ska tilläggas att den har producerats av en annan institution, Riksställningar, som har tillägnat sig en postmodern kunskapssyn och Grahn har här en uppenbar poäng när hon jämför de båda institutionerna vad gäller organisation, ledarskap, personalens kunskap och kompetens.

I det sjätte kapitlet presenterar författaren en tentativ modell som är tänkt att kunna användas i museernas praktiska arbete. Modellen innehåller sju kategorier för genusbedömning av en utställning och är utarbetad efter Vetenskapsrådets modell för forskningsprojekt. Den spänner alltifrån kategorin "Genusfokuserad utställning" – en utställning som fokuserar på och domineras av en medveten genusintegrering och kunskap om genusteori – till helt oproblematiserade utställningar. Modellen kan, menar Grahn, användas också för att identifiera andra former av underordning i utställningssammanhang.

Grahn tillämpar modellen på de redan analyserade utställningarna samt på museets totala verksamhet under 35 år, även skriftligt material. Sammantaget kan endast en liten del av verksamheten sägas ha ägnats åt genusmedveten integrering och långa perioder har förflutit mellan insatserna. Vissa anställda, som numera inte är kvar på museet, har gjort insatser. Mångfaldsfrågor har haft lättare att komma till tals vid museet än genus tack vare Mångkulturellt centrum i Botkyrka, som i många år samarbetat med museer.

Grahns förhoppning att den tentativa modellen skall utgöra ett första steg i ett samlat tänkande kring integrering av olika teoretiska perspektiv kan jag bara instämma i. Dock är modellen som presenteras alltför detaljerad med sina sju kategorier. Erfarenheten av policydokument, som jämställhetsplaner t.ex. inom universiteten, visar vidare att texter inte har någon större genomslagskraft och lätt förbigås, såvida de inte ingår i ett kvalitetssäkringssystem med uppföljning. Varför inte genuscertifiera museer och koppla detta till resursgivning?

Avhandlingen avslutas med att Grahn, enligt min mening, tar ett steg tillbaka från sin offensiva position och påstår att hennes läsning inte är den enda sanna

berättelsen som kan skrivas utifrån empirin. Läsningen är hennes konstruktion, som skall läggas bredvid den officiellt privilegierade museala, för att göra en jämförande läsning. Den är bara *en* tolkning som väntar på andra läsningar gjorda utifrån andra partiella och lika lokalt situerade positioner som skall sättas i dialog för att fördjupa förståelsen och på sikt leda till förändring av det fallogocentriska betydelsystemet. Inte heller författarens tolkning, eller läsning, av empirin är objektiv i någon bemärkelse utan ett uttryck för "situerad kunskap", en position som Grahn hävdar inte bara för museerna. Hon intar den själv som forskare i förhållande till sitt forskningsobjekt.

Wera Grahn relativiserar sina resultat och avhänder sig därmed ansvaret för den producerade kunskapen. Därtill tillerkänner hon museipersonalens positivistiska position, som kritiseras hårt i hela avhandlingen, samma legitimitet som den feministiska. Feministiska teorier, som fallogocentrismen, utgår från existensen av en manlig överordning och syftar till förändring av rådande maktordning. Dessa teorier förnekar inte andra maktordningar, men väl teoretiska anspråk som inte inbegriper makt. Min självklara fråga blir avslutningsvis: är genusperspektiv förhandlingsbart? Jag vill påstå att författaren på ett övergripande kunskapsteoretiskt plan omöjliggör den åtråvärda utopin om ett samhälle utan fallogocentrism och därmed undergräver sin analys och sina rekommendationer till museerna.

Avslutningsvis vill jag understryka att detta är en mycket kreativ och spännande avhandling som jag hoppas, sitt omfång till trots, finner sin väg in på museutbildningarnas litteraturlistor. Men inte bara där, avhandlingen behandlar en rad intressanta frågor av generellt intresse för humanistisk och feministisk kunskapsproduktion. Den är skriven med energi, engagemang; den är provocerande, övertygande och ger ny kunskap.

Inger Lövkrona, Lund

Lars Olov Sjöström: *Modernitet i det traditionella – kulturbyggen och gränser inom ett nordsvenskt område*. Kulturens frontlinjer. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns norr nr 55. Umeå 2007. 359 s., ill. English summary. ISBN 978-91-88466-67-9.

Kulturgränser är inte något nytt inom etnologin. Många etnologer associerar säkert liksom jag till Sigurd Erixons

bok *Svenska kulturgränser och kulturprovinser* från 1945. Men visst gick det ett sus genom etnologskarorna, när nyheten kom om den stora satsning på Norrland som Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond gjorde genom att finansiera forskningsprogrammet *Kulturgräns* norr vid Umeå universitet. Projektet har resulterat i 55 publikationer. Det avslutades i september 2007 med Lars Olov Sjöströms doktorsavhandling.

Nyskapande och utveckling har upphöjts till ideal som vi hör lovprisat varje dag. En helt annan fråga är hur mycket en människa och ett samhälle orkar med och kan acceptera av det nya både när det gäller konkreta innovationer och nymodiga tänkesätt. Exempel finns det gott om. Dagens forskare har råd att vara sparsmakad. Han kan välja miljöer som vid ett smörgåsbord och se vad intressant han hittar.

I inledningen konstaterar Lars Olov Sjöström att det moderna inte kan existera utan det traditionella och vice versa (s. 36). Den stabila, platsbundna, kontinuerliga *traditionen*, vars idealtyp är den icke-moderne bonden i sin by, där allt löper som förr, trängs undan av en radikalt annorlunda, rörlig, förändringsbenägen *modernitet*, vars idealtyp är den innovativa, individen i en urban miljö. När den ena livsstilen blir norm, blir den andra problem. Bygden är trygg i sin kultur, men glesbygden uttrycker marginalisering och otrygghet. För makten blir glesbygden ett problem. Den är svår att övervaka och stadens normer är ofta omöjliga att följa redan av geografiska skäl. De som överlever i en traditionell miljö måste ha kraft att välja. Vilka nymodigheter kan accepteras, göras nyttiga och anpassas till det dagliga livet? Vilka ger endast status? Statusprylar och statusinriktade livsformer kräver grannar och någon att jämföra sig med. Funktionella innovationer motiverar sig själva.

Syftet med undersökningen är att analysera hur modernisering påverkar och påverkas av lokala kulturer och identiteter. Undersökningen täcker drygt 150 år från nutiden och bakåt till mitten av 1800-talet. Sjöström definierar begreppet modernitet som:

1. det nuvarande – motsats det förutvarande
2. det nya – motsats det gamla
3. det övergående – det eviga eller beständiga.

Sina viktigaste analysredskap begreppen ”basal och variabel modernitet”, har han lånat av idéhistorikern Sven-Eric Liedman. Sjöström anser att basal och variabel modernitet motsvarar hård och mjuk upplysning. Som begrepp är basal och variabel modernitet alternativa

och i förhållandet mellan dem är det inte endast moderniseringens bas som bestämmer innehållet i den variabla moderniteten. En påverkan i motsatt riktning kan också ske, när människor genom egna val eller politiska beslut påverkar grundläggande förutsättningar för den basala moderniteten. Kausaliteten kan anses vara ömsesidigt påverkande (s. 47).

Avhandlingen behandlar också kulturbyggen och gränser. Författaren konstaterar att begreppet gräns är mångtydigt. I sin undersökning studerar han främst ”sociala och mentala gränser” så som de upplevts, uttryckts och manifesterats i relationer mellan olika grupper i samhället. De sociala och mentala gränserna kan på olika sätt ta sig uttryck som geografiska identifikationsområden i relationerna mellan vi och dom. Begreppet gränsdynamik är ett av hans analysredskap och när det gäller social kultur är kulturgränser i stor utsträckning subjektiva. Ett av Sjöströms kunskapsmål är att fånga dynamiken kring olika gränsdragningar, beskriva kraften bakom både förändringar och motstånd samt kampen mellan olika synsätt och strukturella förutsättningar som skapar nya sociala och kulturella gränser.

Bokens pärm bild är talande. Ca två tredjedelar av bilden visar en häst med ett stocklass en vårvinterdag någonstans i Nordeuropas barrskogsområde. För en urban forskare med historisk inriktning blir sågverksindustrin under senare delen av 1800-talet det första man tänker på. Men bebyggelsen i bakgrunden på bilden tyder på 1900-tal. Hästen har ränker och sele. Att stockarna på släden har surrats med kättingar och att tömmarna slängts i snön på vägen väcker tvivel om körkarlen verkligen är en traditionell hästkarl. På den sista tredjedelen av bilden ser man att körkarlen är en modern person. Hans vinterkängor och kläder är fabriksstillverkade och färggranna. Att han talar i en mobiltelefon daterar bilden till tiden omkring sekelskiftet 2000. Respondenten har lyckats att i en enda bild fånga något från de olika tidsmiljöer han behandlar i sin forskning och samtidigt ger han läsaren ett praktiskt exempel på det som boken handlar om: *Modernitet i det traditionella*.

Till sin struktur påminner boken om en sammanläggningsavhandling. Utom de sedvanliga inledande och avrundande avsnitten innehåller den fyra olika avsnitt som behandlar kulturella nyheter i olika tidsmiljöer. Dessa avsnitt kan gott uppfattas som delundersökningar. Här borde författaren ha valt antingen sammanläggningsavhandling eller monografi. I stället är boken litet av både och. Det att varje avsnitt dessutom har en egen inledning och avslutning leder till tråkiga upp-

replingar som försvagar avhandlingens vetenskapliga stringens. En bättre genomarbetad, enhetlig struktur och ett tyngre sammanfattande kapitel hade varit till fördel för helheten.

Med avseende på textmassan har boken en klassisk struktur som påminner om en Gausskurva. Inledningen upptar drygt en tiondel av sidantalet och avslutningen är en aning kortare. Efter den stora noggrannheten med syfte och teoretisk vinkling för varje särskilt empiriskt avsnitt, blir man i kapitel fem förvånad över ett antal ytterst korta stycken som påminner om tidningstexter och har mellanrubriker som ”Brödkultur i förvandling”, ”Fisk som tradition”, ”Kött med gamla och nya symbolvärden”, ”Efterrätter som innovation” m.fl. Det hade säkert lönat sig att på ett ställe diskutera innovationer, symbolvärden m.m. och exemplifiera med olika maträtter.

Språket flyter, men de omsorgsfullt formulerade rubrikerna är ofta onödigt tunga med tankstreck och en åtföljande förklaring. Författaren har tagit med båda alternativen. T.ex. s. 296 ”Individens betydelse i kollektivet – bröllopsfunktionärerna” med underrubriken ”Kalaskokerskan – den viktigaste funktionären”. Då texten om kalaskokerskans arbete totalt utgör tre och en halv sida känns det något överarbetat att avsnittet ytterligare spjälkats upp med tre underrubriker. Man får en känsla av att författaren inte riktigt litat på läsarens förmåga att dra slutsatser.

Den första delundersökningen med huvudrubriken Cybersocknen handlar om gymnasieelevers sätt att använda internet. Ersätter det globala internet tidigare geografiskt avgränsade gemenskapsformer eller har det integrerats i den lokala gemenskapen? Som väntat kommer Sjöström fram till svaret både och. Det roliga i hans text är *hur* internet anpassats till den lokala gemenskapen. Avsnittet inspirerar till nya frågor och forskningsidéer. Det som mest intresserar mig är tidsaspekten, det korta tidsavståndet mellan beslut och handling. I det förindustriella samhället var det naturligt att vänta, men varje teknisk innovation inom kommunikationstekniken har förkortat väntetiden. Sjöström visar att besluten fattas i Cybersocknen med mycket kort varsel med hjälp av mobiltelefon eller e-post. Att detta också måste få konsekvenser i vardagslivet har författaren inte diskuterat.

Följande nedslag gör författaren i 1930-talets Västerbotten. Tidningen *Norra Västerbotten* får spegla hur kulturella förändringar tas emot. I kapitlet behandlas dels kommunikation på lokalplanet i form av busstrafik

och telefon samt förändringar i nöjeslivet; dessutom görs utblickar till moderniseringsprojekten i Hitlertyskland, Sovjetunionen och det moderna USA. Lars Olov Sjöström beskriver 1930-talet i Skellefteåområdet som ”den andra industriella expansionsfasen”. Den basala moderniteten baserades på förbättrad gruvdrift och teknisk utveckling. Den variabla moderniteten innehöll idén om folkhemmet, förbättrade bostäder, hygien, förståelse mellan olika grupper i samhället, tekniska hjälpmedel i arbetslivet och hemmet, folkbildning och folkhälsa. Författaren fokuserar på bilismen och telefonen som båda slog igenom på 1930-talet. Bilen blev en symbol för den fria och rörliga människan och skapade nya förutsättningar för den sociala kulturen. Vägarna i länet byggdes ut och motortrafiken inkräktade på formännens och skogsarbetarnas inkomster och arbetstillfällen. Motororganisationerna utvecklades snabbt och väckte stort intresse genom att arrangera bilkorteger och motortävlingar.

Telefonen gjorde en synkron dialog mellan två parter möjlig utan geografiska begränsningar. En ny flexibel umgängesform uppstod. År 1895 var Skellefteå Sveriges telefonrikaste stad med drygt 7 apparater per 100 invånare. Handelsmän, läkare och barnmorskor hade telefon. Telefonerandet anpassades till den lokala kulturen.

Innovationerna i nöjeslivet bestod av dansband och biografer. Nöjen annonserades i tidningarna. Arbetare hade både fritid och pengar. Nöjeslivet och fritiden påverkades av basala modernitetsfaktorer som tekniska innovationer (film, grammofon, radio, bil) samt ekonomiska och demografiska förändringar. Den variabla moderniteten är påtaglig. Den uttrycks med alternativa tolkningar och värderingar samt med politiska, etiska, kulturella och religiösa argument. Mot nymodigheterna kämpade kyrkan, skolan, delar av frikyrkligheten, samt föreningar och grupper med konservativa intressen. Kyrkan gjorde motaktioner genom att grunda ungdomsföreningar och ordna läger m.m. För nymodigheterna kämpade idrottsrörelsen och de nya föreningarna. Idrottsrörelsen präglades av underifrånmodernisering. Moderniteten både skapade och förändrade sociala och mentala gränser.

I nästa avsnitt får läsaren följa med till mitten av 1800-talet för att se hur stadsbyggande medför modernitet och skapar sociala och mentala gränser samt hur dessa förändras med tiden. Miljön är Skellefteå stad och tidsperioden från stadens grundande fram till 1910. Det borgerliga står för moderniseringen. En modern mentalitet växer fram. Den fokuserar på individen, har

idéer om frihet och jämlikhet, anammar framstegstanken i en konkret form, fokuserar på individernas särdrag, personlighet och inre liv. Författaren exemplifierar med att jämföra fest- och måltidsmönster hos Skellefteåborgarna och bönderna i omgivningen. Som väntat kommer Sjöström fram till att böndernas fester länge betonade det kollektiva (gården och släkten) och följde den cykliska tidsuppfattningen med årsfester, medan de borgerliga festerna var individuellt inriktade enligt en lineär tidsuppfattning. Födelsedagar och jubileer betonades. En framträdande gränsmarkör är Ostvikskriget, oroligheter som uppstod under missväxt- och hungeråren på 1860-talet mellan borgarna i Skellefteå och traktens bönder. De ledde bl.a. till att en del borgare i Skellefteå evakuerade sina familjer.

Idet sista empiriska avsnittet, Festmåltidernas modernisering i Västerbotten, har festmat och måltider valts till indikatorer för moderniseringen under en tidsperiod på nästan 100 år från 1940 och bakåt. Kapitlet behandlar bröllop och gravöl. Bröllopsfestens olika element och funktionärer beskrivs och analyseras ingående, medan gravölen ägnas endast några sidor i slutet av kapitlet. Den kulturmiljö som beskrivs är huvudsakligen rural, men den borgerliga livsstilen används som jämförelsematerial. Det omfattande kapitlet på 65 sidor är baserat på ett rikligt regionalt och lokalt arkivmaterial.

En intressant iakttagelse författaren gör, är att kalaset skulle vara "hedersamt", dvs. öka familjens anseende eller befästa det. Det "hedersamma" kan uppfattas som en motivering till att man tog med nymodigheter på kalasmenyn. Sjöström anknyter till Bourdieus tankar om symboliskt kapital och konstaterar att vissa inslag i måltiden haft stort symbolvärde, t.ex. kalaskringlor och drycker. I borgerlig miljö kommuniceras de sociala och mentala gränserna tydligare. Författaren anknyter också till den finske socialantropologen Matti Sarmelas uppfattning om fester som skådespel för att manifestera social kultur. Festritualerna med skålar och tal, importerade matvaror och rätternas franska benämningar förstärkte den rådande rangskalan och pressade värdfamiljens position aningen uppåt. När de överdådiga kalasen blev omoderna på 1930-talet minskades förplägnaden först i borgerliga kretsar. Den basala och variabla moderniteten fungerar både som gränsutplånare och gränsskapare i den sociala kulturen.

Som läsoplevelse är boken lättläst och rik på information om de lokalsamhällen som beskrivs. Teoretiskt sett är den djupt förankrad i den svenska etnologin. Denna typ av kunskapsgenerering stärker identiteten

hos befolkningen i det område som behandlas och lyfter fram speciella drag som både bekräftar och kompletterar den lokala traditionen. Författaren är själv ett levande exempel på att man trots yrkesarbete och olika förändringar i livet *kan* bibehålla sin lokala identitet. Fastän han arbetar i Stockholm är familjen fortfarande bosatt i det nordliga område som han beskriver med värme och stor inlevelse.

Solveig Sjöberg-Pietarinen, Åbo

Helena Pettersson: *Boundaries, Believers and Bodies: A Cultural Analysis of a Multidisciplinary Research Community*. Institutonen för kultur och media. Umeå Universitet, 2007. 209 s. ISBN 978-91-726-4297-3.

This dissertation analyzes Tools for Creativity, a publicly-sponsored Swedish enterprise intended to leverage new Information Technology-related products out of multidisciplinary collaboration between artists and IT specialists. The analysis is developed out of long term *in situ* fieldwork in the enterprise, the analytic tools deployed being derived from the field of Ethnology in Sweden.

Of course, my response to the analysis is colored by my own experience of and familiarity with participant observation methodology, ethnological analytic tools, and field sites like Tools for Creativity. I am an American trained in Americanist cultural anthropology during the 1960s and '70s at Stanford, the University of Chicago, and the American University of Washington, DC. I have carried out long-term field studies in Sheffield, England (twice), Upstate New York, Oslo, Stockholm, and Kuala Lumpur, Malaysia; I hope to be working shortly in China and Italy. I have also done fieldwork in cyberspace. I am an information ethnographer in the sense that, since the early 1980s, my ethnography has focused on the relationship between automated information and communication technologies and social change. The groups with which I have done fieldwork include systems developers, advocates of AICTed (automated information and communication technology) knowledge networking, and users of AICTs in various private, public, and not for profit organizations.

Over the years, I took a number of steps to bring the attention of ethnologists and anthropologists to the socio-cultural correlates of AICTs, including founding the Committee of Anthropologists of Science, Techno-